

L. SZÁNTÓ, *VYBRANÉ STATE*. Nedávno vyšla vo vydavateľstve SAV kniha akade-
mika L. Szántó a *Vybrané state*.

Kniha obsahuje prevažne staršie práce autora z prvej predmníchovskej republiky, najmä z r. 1929 — 33. Rozhodnutie vydať prácu podobného charakteru musí byť zdôvodnené viacerými faktami. Jedným z nich je aj ten, že takéto práce musia verne odrážať skutočnosť, reagovať na ňu, aby čitateľ pri ich neskoršom použití nadobudol jasný obraz o situácii v tej dobe. Takéto práce teda slúžia ako historický dokument, na dokreslenie a doplnenie už získaných vedomostí. Ďalej takéto práce obyčajne slúžia ako zdroj, prameň skúseností, z ktorých sa dá čerpať i v prítomnosti. Nie na poslednom mieste hrajú dôležitú úlohu i vo výchovnej práci. Práce podobného rázu si ešte dlho od ich vytvorenia zachovávajú živosť a aktuálnosť.

Po prečítaní knihy L. Szántóa sa nik nepozastaví nad jej vydaním. *Vybrané state* nám poslúžia ako dokument o prenikaní marxisticko-leninskej teórie medzi československý ľud. Ukáže nám aj situáciu v tom období na politickom a hospodárskom úseku nášho života.

Hlavnou náplňou všetkých článkov je, stručne povedané, propagovanie ideí marxizmu-leninizmu medzi masami. Nedocniteľná zásluha týchto článkov vynikne najmä, ak si uvedomíme, kedy a za akých okolností vznikali. Ako sme už spomenuli, väčšina článkov bola napísaná v rokoch 1929 — 33. Hospodársku a politickú situáciu nebudeme analyzovať. Roky krízy na všetkých úsekoch života vyvolávali popri inom zvýšené úsilie držať čo najpevnejšie v rukách všetky prostriedky ideologickej výchovy počnúc vedou, školou, tlačou a končiac filmom a pod. Podmienky pre úspešnú výchovu pracujúcich mäs v duchu marxizmu-leninizmu boli zvlášť ťažké na Slovensku (hospodárska a z nej vyplývajúca kultúra zaostalosť; robotnícka trieda slabá početne i politicky, náboženské prežitky atď.). Szántó bol v tomto čase skoro náš jediný mysliteľ, ktorý sa zaoberal filozofickými problémami marxizmu-leninizmu. Vďaka veľkým praktickým revolučným skúsenostiam a hlbokému štúdiu klasických diel marxizmu-leninizmu vedel všetky otázky filozofického materializmu podať zrozumiteľne a prístupne masám práve tým, že ich vedel konkretizovať a aplikovať na naše pomery. Tým zároveň dosiahol aj to, že sa tieto problémy stali zaujímavejšie a pútavejšie a teda sa ľahšie stávali majetkom čitateľov. Už v tomto období udivuje autor šírkou záujmov a mnohostrannosťou otázok, ktorými sa zaoberá. Možeme povedať, že vo svojich článkoch reagoval na celú rozmanitosť spoločnosti i prírody. Neprešla ani jedna dôležitejšia udalosť, ktorá by mohla prispieť k propagovaniu vedeckého svetonázoru, aby k nej nezaujal stanovisko. Či už sú to otázky teoretickej a praktickej činnosti KŠČ, či ekonomické, filozoficko-historické, estetické, alebo z oblasti prírodných vied.

Všetky Szántóove práce sú skvelým príkladom, z ktorých sa i dnes môžeme učiť marxistickej dialektike. Sám autor v úvode hovorí: „A preto, ak moja propaganda marxizmu-leninizmu má určitú svojráznosť, nuž tá je v tom, že sa podškrtuje filozoficky, metodicky a logicky“.

Szántó hneď na počiatku svojej vedeckej a propagandistickej práce pochopil, že jedine zásluhou dialekticko-materialistickej metódy, ktorá jedine poskytuje teórii vedeckosť a pravdivosť, môže marxistický svetový názor zvíťaziť nad buržoáznou ideológiou ako veda nad nevedeckosťou. Na príklade VOSR videl, že proletariát nad buržoáziou zvíťazí vtedy, ak sa v svojom každodennom boji bude riadiť teóriou vedeckého socializmu. Táto skúse-

nosť stala sa základom jeho propagačnej činnosti. „Filozofický materializmus, t. j. dialektický materializmus, je onou teoretickou zbraňou, onou „dušou“, bez ktorej niet revolučného svetonáhľadu, t. j. revolučného marxizmu, bez ktorej niet ani pre triedy zdeptaného kapitalizmom nijaké východisko“ (Sme bojovnými dialektickými materialistami, str. 162). Naučiť správne dialekticky myslieť, vidieť a posudzovať všetky javy a problémy v celej šírke a dialektickej složitosti stalo sa hlavnou autorovou snahou.

Autor — sám veľký priateľ a obdivovateľ Sovietskeho zväzu — v týchto ťažkých rokoch obracia pozornosť nášho ľudu na boj sovietskeho ľudu za vybudovanie socializmu. Na základe medzinárodne platných všeobecných zákonitostí VOSR neustále zdôrazňoval nevyhnutnosť učiť sa z jej skúseností. „Učiť sa z ruských skúseností... znamená snažiť sa pochopiť a ovládať metódu poznávania, myslenia a konania, pomocou ktorej ruská komunistická strana doviedla ruský proletariát k víťazstvu. Učiť sa z ruskej proletárskej revolúcie znamená na konkrétnom a objektívnom revolučnom procese poznávať podstatu materialistickej dialektiky, pričom sa treba vystríhať akejkolvek mechanickej jednostrannosti“ (Marxisticky o psychoanalýze, str. 41). Tieto slová zachovali si svoju aktuálnosť aj dnes.

V mnohých článkoch ako napr. *Veda v službách buržoázie a proletariátu* zameriava sa na odhaľovanie buržoáziou propagovanej tzv. „čistej apolitickej vedy“. Ešte i dnes zostali u nás v myšliach niektorých našich vedcov pozostatky tejto nestranníckosti, netriednosti vedy, umenia v podobe prvoradosti „odborníctva“. Názor o apolitičnosti vedy bol aj vtedy veľmi nebezpečný veci robotníckej triedy. Rozšírený bol najmä medzi prírodovedcami, kde triedny charakter nie je tak na prvý pohľad jasný ako u spoločenských vied. I niektorí marxisticky orientovaní vedci zastávali stanovisko netriednosti prírodných vied oproti spoločenským vedám. Aká je to však „čistá“ veda, ktorá nepodlieha nijakým spoločenským vplyvom, je netendenčná, je úplne objektívna, stojí nad triednymi záujmami, keď sa teraz nachádza v hlbokéj kríze?

Všetky články sa vyznačovali konkrétnosťou, boli vyvolané práve triednymi záujmami a potrebou proletariátu. Na zvýšené fašizačné snahy čl. buržoázie v tomto období bolo potrebné reagovať najmä v našej tlači. Bolo treba odhaľovať pred masami všetky pokusy buržoázie o fašizáciu štátneho aparátu i celého života. Autor zaoberajúc sa problémami školstva, jedným z najdôležitejších prostriedkov výchovy (Fašistická racionalizácia výchovy a iné), odhaľuje navrhované školské reformy, ktoré by boli viedli nevyhnutne k fašistickej praxi v školstve.

Veľkú pozornosť venoval aj marxistickej kultúre a svojimi príspevkami dával im pravý dialektickomaterialistický podklad.

Vedľa otázok, týkajúcich sa priamo našej praxe, zaoberal sa hlboko filozofickými a filozoficko-prírodovedeckými otázkami.

V stati *Leninova filozofia* ukazuje čitateľom prínos Lenina do teórie marxizmu-leninizmu, ktorý vidí najmä v tom, že Lenin ďalej rozvinul teóriu marxistickej dialektiky, skontretizoval ju a spresnil, ukázal na jednotku dialektiky, logiky a gnozeológie ako základu teórie marxizmu-leninizmu, dokázal straníckosť vedy, filozofie a umenia atď. V statiach o problémoch prírodných vied (Kríza meštiackej prírodovedy a jej prekonanie, O triednom boji v súčasnej prírodovede) poukazuje na to, že práve tak ako sú triedne spoločenské vedy, sú triedne aj prírodné vedy; aj v tých prebieha triedny boj vo forme dvoch základných filozofických smerov — idealizmu a materializmu. Prírodovedci v dôsledku toho, že ich vedecké bádanie nie je založené na marxistickej dialektickej metóde, nevedia vyvodiť z najnovších prírodovedných poznatkov všeobecné závery, dostávajú sa do rozporov, prepadávajú kríze.

Veľmi cenná je stať novšieho dáta *O niektorých nedostatkoch našej propagandy marxizmu-leninizmu*. Okrem iného zaoberá sa tu výukou marxizmu-leninizmu, kde za najväčší nedostatok pokladá formalizmus, nízku teoretickú úroveň, odtrhnutosť teórie od praxe. V dôsledku toho sme vychovávali ľudí, ktorí „vedia hovoriť, ale nevedia marxisticko-leninsky myslieť, poznávať život“ (262). Nad týmito slovami by sa mali dnes zamyslieť naši propagandisti a učitelia marxizmu-leninizmu.

V krátkosti sme naznačili hlavné problémy, ktorými sa akademik L. Szántó zaoberá

v svojej knihe. Niektoré nepresné, alebo nesprávne formulácie nepokladáme za také závažné, aby sme sa o nich zmieňovali.

Vydanie tejto knihy nech je vďakou s. L. Szántóvi za jeho prácu, ktorou sa zaslúžil o úspešné prenikanie ideí marxizmu-leninizmu do nášho života. Môžeme si len priať, aby nám vychoval ešte veľa mladých marxisticky mysliacich ľudí.

Mária Malá

LADISLAV RIEGER, *PROLEGOMENA KE KOSMOLOGII*, Filosofickohistorický prehľad problematiky kozmológie a kritika princípů. (Rozpravy ČSAV, roč. 68/1958. Řada SV. Sešit 3.)

Táto posledná práca prof. dr. L. Riegera je zameraná z pozícií súčasnej vedeckej filozofie na kritiku najpozoruhodnejších dejinných pokusov o riešenie hlavných problémov kozmológie (a kozmogónie) a rozoberajú sa v nej zároveň tiež hlavné filozofické kategórie súčasnej kozmológie.

Celá práca sa delí na dve hlavné časti. V prvej časti, ktorá je podrobným metodologickým úvodom, autor skúma niektoré principiálne a metodologické otázky modernej filozofickej kozmológie, ktorých riešenie ho uschopňuje úspešne poňať historickú dialektiku hlavných kozmologických koncepcií od samých začiatkov filozofického myslenia až dodnes. V tejto prvej časti sa riešia predovšetkým nástojčivé otázky vzťahu vedeckej filozofie k prírodnej vede, podáva sa tu prenikavá kritika subjektívneho i objektívneho idealizmu ako aj najnovších smerov pozitívizmu, najmä novopositívizmu, pokiaľ sa prezentuje ako filozofický základ modernej fyziky, skúmajú sa tu ďalej závažné gnozeologické otázky so zameraním na kritiku dogmatickej ontológie. Správne sa ďalej konštatuje, že každá veda svojimi základnými princípmi siaha do gnozeológie a do filozofie a že tobôž to platí vo vede o „celku hmotného sveta“, o kozmológii. Napokon sa tu skúmajú mnohé problémy vedeckej metodológie, otázky dialektiky vedeckého poznania a najmä tiež filozofické princípy a kategórie kozmológie. Autor zdôvodňuje, že vedecká filozofia je nielen gnozeológiou, na ktorú bola novodobá filozofia často obmedzovaná v zmysle novokantovstva a novopositívizmu, ale aj ontológiou, pretože sa zaoberá aj objektívnou dialektikou sveta.

V druhej časti práce, venovanej filozoficko-historickému prehľadu problematiky kozmológie, skúmajú sa najvýznamnejšie kozmologické koncepcie, ako sa vinú dejinami filozofie, a to počnúc vznikom antickej filozofie, kozmologickými teóriami eleatov cez Demokrita, Aristotela, Augustína, Mikuláša Kusánskeho, Kanta a Hegla až po dnešok. Autor z pozícií súčasnej vedeckej filozofie načiera do merita dejinných sporov o nekonečnosti a konečnosti kozmu v priestore a čase, o charaktere a podstate času a priestoru a podstate samého hmotného sveta.

Autorovi išlo v práci predovšetkým o gnozeologickú kritiku najpozoruhodnejších kozmologických princípů v dejinách filozofie a nie natoľko o historické podmienky a spoločenskotriedne situácie, v ktorých ony vznikali.

Poukazujúc na okolnosť, že veda sa vo svojich základných pojmoch stýka s filozofiou, autor vyzdvihuje primárnu dôležitosť prieskumu filozofických aspektov problémov kozmológie, kozmogónie, ako sa ony utvárali v dejinách myslenia. V súvisi s tým sa autor v práci orientuje predovšetkým na kategoriálne dvojice času-priestoru, nekonečna-konečna, kontinua-atomistiky, determinizmu- indeterminizmu, jedného-mnohého atď. Predovšetkým však autor akcentuje v práci tie kategoriálne problémy, ktoré majú dôležitý zástoj i v dnešnej vedeckej kozmológii. Z tohto dôvodu autor v historickej problematike skúmanej témy úmyselne obchádza všetky smery iracionalistické, subjektivistické, idealistické a finalistické, ktorých ideové predpoklady autor vyvrátil už v prvej časti práce.

Značnú pozornosť venoval autor hneď už elejskej škole, okrem iného tiež otázkam, ktoré sú v poslednom čase v popredí záujmov poľských filozofov. Na ďalších stranách analyzujú sa kozmologické koncepcie Platóna a Aristotela.

U Aristotela a hlavne neskoršie, u stredovekého Aristotela „s tonzúrou“, podrobil autor